

världen utanför universitetet. De lyfter fram vikten av att överraska uppdragsgivarna, men också att villkoren för att kunna överraskas är kulturellt förankrade. Den som utför en undersökning måste därför göra en analys både av uppdragsgivare och av det som de är satta att studera. Författarna betonar skrivandets praktik och dess betydelse för kulturanalytiker. Det är i skrivandet som empirin blir till, och det är genom skrivandet som resultat förmedlas. Men i avsnittet om den tillämpade etnografin visar författarna hur skriftliga rapporter också måste kompletteras med andra presentationsformer. Vikten av tydliga modeller, fängslande berättelser, bilder och metaforer som i bokens inledande kapitel är viktiga analytiska redskap blir här också tydliga som pedagogiska hjälpmedel när en undersöknings komplexa insikter ska förmedlas tydligt och lättfattligt.

Kulturanalytiska verktyg är en på många sätt bra bok och jag har raskt lagt in den som en huvudbok på en kurs som jag undervisar i. Därmed inte sagt att jag saknar reservationer. *Kulturanalytiska verktyg* är en inspirationskälla med drag av forskningsprogram. Den kan också läsas som ett diskussionsinlägg i hur kulturanalys kan praktiseras och läras ut. Jag tror det senare är ett bra sätt att närma sig boken och som sådan kan den läsas och diskuteras såväl av studenter som kollegor.

Lars Kaijser, Stockholm

Lars-Eric Jönsson, Anders Persson & Kerstin Sahlin: *Institution*. Liber AB, Malmö 2011. 128 s. ISBN 978-91-47-09564-3.

Platser, rum, organisationsformer eller socialt tvång? Vad menar vi när vi säger att någonting är en institution? Vem använder begreppet och vad menar de?

Vissa människor blir inte medvetna om hur de gör förrän de avviker från det förgivettagna mönstret. För andra kan samma självklarheter vara outhärdliga inslag i den egna vardagen. Vardagen regleras i mycket av sin upprepning av förgivettagna idéer om hur det vi gör ska göras i olika sammanhang. Det upprepade skapar förväntningar om vad som kan tänkas komma och hjälper individer att navigera i tillvaron. En trygghet, men ibland också en järnbur. Ibland blir relationen mellan kollektiv förväntan och individuell frihet t.o.m. omsatt i konkreta, materiella platser och rum. Anstalter, skolor och andra myndigheter kan ses som ett förtingligt uttryck för institutionernas fostrande samhällsfunktion. I alla fall

om man skall tro på författarna till boken *Institution*.

Etnologen Lars-Eric Jönsson, sociologen Anders Persson och företagsekonomen Kerstin Sahlin ger sig i denna bok i kast med att undersöka de mångbottnade perspektiv som präglar institutionsbegreppet och bringa klarhet i de frågor det väcker. Boken är kort – bara 128 sidor och ges ut som en del i Libers bokserie Begreppbart, som är en serie av introducerande böcker i kultur- och samhällsvetenskaper, där varje bok behandlar ett centralt samhälls- och/eller kulturvetenskapligt begrepp. Det är en passande textbok för studenter eller forskare som vill få en överblick eller ingång i komplexiteten i begreppet eller lägga till ett nytt redskap i sin akademiska verktygslåda.

Begreppet institution dyker upp i olika skepnader och författarna angriper det utifrån sina tre disciplinära bakgrunder. Boken tar avstamp i etablerade sociologiska perspektiv och klassiska teorier om institution för att spänna sig över dess bruk i vardagen och institutioner som bebyggda platser samt vidare till institutionsbegreppets inflytande över organisationsforskning. För att belysa mångfalden i de perspektiv som präglat institutionsforskningen ger författarna förslag på definitioner som haft betydelse för vetenskapliga förståelser. Från legitimerade sociala grupperingar eller kognitiva, normativa och regulativa strukturer och aktiviteter till mönster och etablerade sätt att göra saker eller kulturella system som människor skapar och använder för att anpassa sig till nödvändigheterna i sin omgivning. När Jönsson, Persson och Sahlin ger sig i kast med institutionsbegreppet är det relationen mellan förändring och tröghet, individ och kollektiv som står i förgrunden.

Författarna är överens om att samtliga definitioner av institutionsbegreppet syftar till att förklara frågor om samhällelig kontinuitet, stabilitet och ordning. Eftersom institutionalisering syftar på fenomen som är relativt trögörliga blir frågor om tid centrala för begreppet då tiden är själva förutsättningen för att fenomen och handlingar ska kunna förstås som just institutionaliserade. Utan upprepade observationer över tid blir det stabila eller tröga omöjligt att observera. Tröghet handlar om vad som är etablerat i samhället, vilka sociala praktiker och handlingsmönster som upprepas i liknande sammanhang över tid och de konkreta och över lång tid beständiga inrättningar som vi ofta inom vetenskaplig verksamhet kallar institutioner, exempelvis skolan, familjen och fängelset, skriver författarna.

Ett av författarnas centrala argument till den samtida forskningen är att tonvikten inom forskning på senare tid

tenderat att ligga på förändring och förnyelse. De menar vidare att stabilitet och struktur kommit att underskattas till förmån för förändring som blivit det rådande modeordet. Forskare har dessutom intresserat sig för *hur* förändring och stabilitet skapas. Författarna efterlyser istället frågor om *varför*. Dels varför vissa fenomen ter sig vara stabila eller varför vissa är föränderliga, dels och kanske framför allt varför vi väljer att betona det ena eller det andra. Vilka krafter framställer det ena eller andra som extra intressant?

”Vad är stabilt i förändringen?” frågar de retoriskt och förklarar att förändring skulle kunna ses som en form av förväntad ordning. Då kollektiva föreställningar och normer ofta får gestalta det tröga i samhällsdebatten har individualisering fått representera föränderlighet. Strukturer tillhör det förgångna och individen förväntas själv välja sin väg genom livet. Det ligger då nära till hands att hävda att en sådan förväntan i sig kan betraktas som en institution. Vi lever under ett socialt tvång att agera som fria individer och göra aktiva val vilket, om vi ska tro författarna, i vissa fall leder till re-institutionalisering av tidigare mer stabila strukturer. Istället för tillit och samhörighet till samhället, nationen eller genom arbetet har familjen, religionen och traditionen åter fått ökad betydelse då dessa erbjuder en grundtrygghet i ett samhällsliv som ter sig ovisst och nyckfullt.

Författarna fortsätter med att förklara att institutioner syftar till reproduktion av ordning genom att utöva makt över människors vardagsliv. Ofta verkar de i det osynliga i form av sociala normer, men i många fall tar de sig konkreta uttryck i form av lagstiftning som hjälper institutionaliserade synsätt att sträcka sig över tid. Författarna skriver att politiska beslut som omsätts i juridiska ramverk i vissa fall kan spela roll för hur vi skapar nya föreställningar om t.ex. jämställdhet, familjesyn, ekonomi osv. Idag kan valet av pensionsfonder tolkas som en institutionaliserad praktik. Juridiska dokument och formella beslut tillåter institutionaliserade och förgivettagna föreställningar att leva längre och kan t.o.m. driva fram nya på andra nivåer. Det gör det emellertid också enklare att lägga märke till dem. Plötsligt blir det förgivettagna synligt och ett möjligt föremål för diskussion.

Boken gör gällande att mycket av organisationers samlade beteenden bygger på informella regler och förgivettaganden som växer fram utan formell reglering och som består av mer spontana former av organiserad praktik. Det innebär att det kan uppstå glidningar och förskjutningar mellan formella regler och informella

föreställningar och praktiker som präglar vardagen. Därför är det för upprätthållandet av samhällelig ordning angeläget att forma eller förmedla kulturella föreställningar till samhällsmedborgarna som gör denna ordning möjlig och upprätthåller den.

Författarna förklarar att institutionalisering och samhälleligt beslutsfattande i vissa fall tagit sig materiella uttryck. I vardagen talas det om institutioner som platser eller rum avsedda för särskilda aktiviteter. Det är platser med en särskild materiell inramning avsedd att skapa önskade beteenden över tid. Författarna har identifierat två sådana konkreta institutionstyper, de som är avsedda för problematiska sociala kategorier och de som är avsedda att producera och förmedla kulturella föreställningar om människan, naturen och samhället. I boken behandlas såväl fängelser och sinnessjukhus som skolor, universitetsinstitutioner och museer. Skolans arkitektur eller fängelsets utformning ges som de tydligaste exemplen och utgör således två sidor av samma mynt – grundbultar i samhällets reproduktion av ordning. Författarna skriver att vi å ena sidan kan betrakta institutioner som ett slags långtidsöverenskommelser om hur samhället ska kunna fungera på sikt, men att de samtidigt är disciplinerande, uppfostrande och kräver lydnad.

Vad är det då som blir sagt i boken? Författarna lyckas med bravur att på ett enkelt sätt belysa den komplexitet som institutionsbegreppet inbegriper. Boken tydliggör begreppets framväxt inom sociologin och organisationsforskningen och berör ordets koppling till plats, maktutövning och hur det används i vardagliga sammanhang. Den utgör på så sätt en lämplig och högst läsvärd bok att börja med för den som vill undersöka bestående fenomen.

Men ett ord som har 250 miljoner träffar på Google låter sig inte sammanfattas på 128 sidor. Det innebär tyvärr också att större delen av de diskussioner som boken berör sträcker sig utanför formatet eller helt enkelt inte får plats. Följden av detta blir att jag när jag lägger ifrån mig boken upplever en rad frågor obesvarade. Däribland den ständigt undflyende relationen mellan individ och kollektiv.

Om institutioner, som författarna framhåller, favoriserar vissa grupper och människor och exkluderar andra blir frågor om vilka grupper som har den politiska makten och möjligheten att omsätta sina perspektiv i materiella och juridiska strukturer av central betydelse, särskilt som författarna själva reser frågor om varför vi har den synförändring och stabilitet som vi har. *Vilken*

förändring är det som premieras? Vad för ordning är det som ska upprätthållas och kanske framför allt för vem? Vem får utgöra det ”kollektiva” och vem får anpassa sig eller för den sakens skull påtala den rådande ordningen? Där vissa ser naturtillstånd kan andra uppleva förtryck. Arjun Appadurai förklarade en gång att den enes föreställda gemenskap är den andres politiska fångenskap. Formuleringen håller också idag.

Bokens diskussion bygger på en analytisk uppdelning mellan individ och kollektiv. Samtidigt kan individen inordnas och inordnar sig sannolikt själv i fler gemenskaper än den som upplevs förtryckande. Kanske blir den förtryckta förtryckare beroende på vad vi avser med det kollektiva. Det hela handlar om på vilka nivåer vi bedriver vår samhällsanalys. Fokus på motsättningar riskerar att underskatta betydelsen av människors aktiva upprätthållande av de institutioner som fyller en funktion i den gemenskap de själva upplever sig tillhöra. Vad är det som händer när konflikter inte äger rum? Hur kan vi förstå de människor som inom sina gemenskaper upplever det lustfyllt att agera i enlighet med normer och inte upplever dem som ett tvång? Vilka drivkrafter får människor inom en viss gemenskap att aktivt ta ställning för en särskild ordning? Kunskapsproduktion eller repressiv disciplinering – vilken sida av myntet ska man undersöka? Vem vet? Bokens begränsade format gör gällande att det kanske helt enkelt handlar om att välja vilka trådar man ska dra i – om vi nu har något eget val.

Daniel Bodén, Uppsala

Anneli Palmsköld: *Begreppet hemslöjd*. Hemslöjdens förlag, Stockholm 2012. 45 s., ill. ISBN 978-91-977539-5-1.

Svenska Hemslöjdsföreningarnas Riksförbund (SHR) fyllde 100 år 2012. I samband med jubileet utkom skriften *Begreppet hemslöjd* där etnologen Anneli Palmsköld har antagit den utmanande uppgiften att presentera det komplexa begreppet hemslöjd. Skriften är utgiven på Hemslöjdens förlag och är rikt illustrerad med bilder som visar såväl slöjdare, slöjd och material som Hemslöjdens ideologer. Hemslöjden jubilerar samtidigt som vi ser ett växande intresse för handarbete, hantverk, slöjd och skapande betecknat som DIY (Do It Yourself) eller Craftivism; begrepp som konnoterar olika grad av socialt-, politiskt- och/eller miljöengagemang. Palmsköld har disponerat sin diskussion av begreppet både kronologiskt och tematiskt. Hon börjar i ordböckernas och

hemslöjdsideologernas definitioner och användningar av begreppet. Därefter följer en presentation av olika användningar och representationer av begreppet inom ramen för hemslöjdsrörelsen över tid. Skriften bygger på tidigare forskning, källtexter, statliga utredningar, utställningar och ordböcker. Texten visar hur Hemslöjden som social rörelse har varit delaktig i att forma den syn vi har idag på vad hemslöjd är och hur innebördsglidningen från hemslöjd som produktionsform till hemslöjd som ting har gått till. Därefter kommer vi in på hemslöjdsrörelsens och därmed också hemslöjdsbegreppets fasta förankring i det nationella projektet och de exkluderande effekter som denna definition har fått. Inte bara idén om svenskheten har satt gränser utan även den geografiska grund utifrån vilken den ”ortskaraktäristiska slöjden” identifierades har marginaliserat exempelvis de nationella minoriteternas slöjdprodukter.

Det tidiga 1900-talets hemslöjdsbegrepp kunde inte rymma slöjdprodukter producerade inom ramen för nomadiska livsformer. Sedermera inkluderades den samiska slöjden, men det finns fortfarande en rad blinda fläckar bl.a. i förhållande till exempelvis romska slöjdtraditioner. Även hemslöjdsrörelsens smakfostrande normativa ambitioner har haft begränsande effekter och har exkluderat vissa tekniker och utföranden från att inkluderas som hemslöjd. Under senare tid har detta syns i Hemslöjdens arbete med den internationella slöjden (Hemslöjdens begrepp för slöjd med annat ursprung än svenskt).

Dessa Hemslöjdens och hemslöjdsbegreppets politiska dimensioner som exkluderar och marginaliserar snarare än utvidgar sociala nätverk och stöder slöjd som aktivism söker Palmsköld överskrida genom att betona hemslöjd som en handlingsburen kunskap. Med en sådan tyngdpunkt i definitionen hamnar de processer som ligger bakom den färdiga produkten i fokus snarare än produkten i sig. Den här utgångspunkten faller väl in i Sveriges kommande arbete med att implementera UNESCO:s konvention om de immateriella kulturarven som ratificerades 2010. Undertecknad håller med Palmsköld om de möjligheter som nya definitioner pekar ut, men vill dock antyda att om en historisk ballast ska kunna lämnas så krävs stora insatser för ett internt reflexivt arbete och satsningar på att finna nya sätt att mötas i ett segregerat Sverige.

Charlotte Hyllén-Cavallius, Stockholm